

การนำเสนอทฤษฎีหรือแนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์ ของพระพรหมคุณาภรณ์(ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

คัดสรรโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ชนก สมหวัง

- [๑] ...การที่ชุนมากเกอร์จับหลักการของพุทธธรรม โดยพูดถึง **Buddhist Economics** หรือพุทธเศรษฐศาสตร์นั้น เขาก็จับเอาที่เรื่องมรรคนั้นเอง มรรคนั้นเรารู้จักกันว่าเป็นข้อหนึ่งในอริยสัจ ๔ ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มรรคนั้นเป็นข้อปฏิบัติทั้งหมดในพุทธศาสนา ชุนมากเกอร์กล่าวว่า มรรคคือวิถีชีวิตของชาวพุทธนั้น มีองค์ประกอบอยู่ข้อหนึ่ง คือ สัมมาอาชีวะ ซึ่งแปลว่า การเลี้ยงชีวิตชอบ ในเมื่อสัมมาอาชีวะนี้เป็นองค์ประกอบข้อหนึ่งในมรรคหรือวิถีชีวิตของชาวพุทธ ก็แสดงว่า จะต้องมีส่วนที่เรียกว่า **Buddhist Economics** คือ เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ...(เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, น.๓-๔)
- [๒] ...เศรษฐศาสตร์ไม่เป็นศาสตร์ที่เสร็จสิ้นในตัวโดยลำพัง แต่อิงอาศัยกันกับวิทยาการด้านอื่น ๆ ในระบบความสัมพันธ์ของชีวิตและสังคม... ข้อสำคัญก็อยู่ที่จะต้องจับจุดให้ได้ว่า เศรษฐศาสตร์นี้จะโยงกับศาสตร์หรือวิทยาการอื่น ๆ หรือกิจกรรมอื่น ๆ ของมนุษย์ที่จุดไหน เช่นว่า เศรษฐศาสตร์จะเชื่อมโยงกับการศึกษาที่จุดไหน จะเชื่อมโยงกับจริยธรรมที่จุดไหน ในการร่วมกันแก้ปัญหาของมนุษย์ถ้าจับอย่างนี้ได้ ก็มีทางที่จะทำให้การที่ตนเป็นศาสตราจารย์ชำนาญพิเศษโดยเฉพาะนั้น เกิดประโยชน์ขึ้นอย่างแท้จริง...(เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, น. ๑๐)

[๓] ...การที่ชุนมากเกอร์พูดว่า ในเมื่อสัมมาอาชีวะเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของ มรรคมีองค์ ๘ ก็ทำให้เห็นว่าจะต้องมี **Buddhist Economics** คำของชุนมากเกอร์นี้ยังมีความหมายแฝงต่อไปอีกด้วย คือ

ข้อที่ ๑ แสดงว่า สัมมาอาชีวะนั้นมีความสำคัญมาก หรือว่า เศรษฐกิจนั้นเป็นสิ่งสำคัญมาก ในทางพุทธศาสนาจึงได้จัดเป็นองค์มรรคขึ้นมาข้อหนึ่ง แสดงว่าพระพุทธศาสนายอมรับความสำคัญของเศรษฐกิจ ยกให้เป็นองค์มรรคข้อหนึ่งเลยทีเดียว

แต่ข้อที่ ๒ มองในทางกลับตรงกันข้าม ก็มีความหมายว่า สัมมาอาชีวะหรือเรื่องราวทางเศรษฐกิจนั้น ก็เป็นเพียงองค์ประกอบอย่างหนึ่งในบรรดาองค์ประกอบหลายอย่างของวิถีชีวิต ที่ถูกต้องที่จะแก้ปัญหาของชีวิตได้ ซึ่งในทางพุทธศาสนาก็ได้บอกไว้ว่า มรรคมีองค์ ๘ ประการด้วยกัน (เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, น. ๑๐-๑๑)

[๔] ...ความขยัน ความซื่อสัตย์ ความรักงาน ความตรงต่อเวลา มีผลต่อสิ่งที่เราเรียกว่า **productivity** คือ การเพิ่มผลผลิต รวมทั้ง **efficiency** คือ ความมีประสิทธิภาพเป็นอย่างมาก ในทางตรงข้าม ความเบื่อหน่าย การคดโกง ทูจจริต ความรู้สึกแปลกแยก ท้อถอย ความขัดแย้ง แม้แต่ความกลัวใจกังวลในเรื่องส่วนตัว ก็มีผลลบต่อ **productivity** ทำลายการเพิ่มผลผลิตนั้นได้...(เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, น. ๑๗)

[๕] ...นอกจากจริยธรรมแล้ว ธรรมอีกแง่หนึ่งที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจ ก็คือ ธรรมในแง่สังฆธรรมหรือสภาวะธรรม ความจริงธรรมในแง่สภาวะธรรมหรือสังฆธรรมนี้ มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้นไปอีก เพราะว่ามันเป็นแก่น เป็นตัว เป็นเนื้อของเศรษฐศาสตร์เอง ธรรมในที่นี้ก็คือความจริง ในแง่ของกระบวนการแห่งเหตุและปัจจัยตามธรรมชาติ ถ้าหากว่าเศรษฐศาสตร์รู้ เข้าใจ และปฏิบัติการไม่ทั่วถึง ไม่ตลอดสายกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยแล้ว วิชาการเศรษฐศาสตร์นั้นก็จะไม่สามารถแก้ปัญหาและสร้างผลดีให้สำเร็จตามความประสงค์ได้ เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจที่ไม่ถูกธรรม ในแง่ที่สอง คือ แง่ของสังฆธรรม...(เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, น. ๑๘-๑๙)

[๖] ... ในการพยายามที่จะเป็นวิทยาศาสตร์นี้ เศรษฐศาสตร์ก็เลยพยายามตัดเรื่องคุณค่าที่เป็นนามธรรมออกไปให้หมด เพราะคำนวณไม่ได้ จะทำให้ตนเองเป็น **value-free** คือ เป็นศาสตร์ที่เป็นอิสระ หรือปราศจากคุณค่า แต่ก็มีฝ่ายตรงข้าม ซึ่งเป็นนักวิจารณ์เศรษฐศาสตร์ หรือแม้แต่แก่นักเศรษฐศาสตร์เองบางคนบอกว่า ความจริงแล้ว เศรษฐศาสตร์นี้เป็นสังคมศาสตร์ที่ขึ้นต่อ **value** มากที่สุด เรียกว่า เป็น **value-dependent** มากที่สุดใน

บรรดาสังคมศาสตร์ทั้งหลาย จะเป็นวิทยาศาสตร์ได้อย่างไร เพราะจุดเริ่มของเศรษฐศาสตร์นั้น อยู่ที่ความต้องการของคน ความต้องการของมนุษย์เป็นคุณค่าอยู่ในจิตใจ แล้วในเวลาเดียวกัน จุดหมายของเศรษฐศาสตร์ก็เพื่อสนองความต้องการให้เกิดความพอใจ ความพอใจนี้ก็คุณค่าอยู่ในจิตใจของคน เศรษฐศาสตร์จึงทั้งขึ้นต้นและลงท้ายด้วยเรื่องคุณค่าในจิตใจ...(เศรษฐศาสตร์ แนวพุทธ, น. ๑๕-๒๐)

[๗] ความเจริญก้าวหน้าของโลกตลอดยุคที่ผ่านมา ซึ่งเป็นการพัฒนาตามแนวทางของอารยธรรมตะวันตก ถือได้ว่า เป็นการพัฒนาที่มีเศรษฐกิจเป็นศูนย์กลาง มีเป้าหมายเพื่อสร้างความเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจ การพัฒนาอย่างนี้ได้สัมฤทธิ์ผลอย่างมาก ดังที่หลายประเทศได้มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมากมาย... อย่างไรก็ตาม เมื่อมองลึกลงไป ปล่อยให้ขาดตรวจสอบให้ละเอียดทั่วถึงมากขึ้น ก็เห็นว่า ความเจริญรุ่งเรืองสุขสบายนั้น เป็นภาพผิวเผินที่เด่นขึ้นมาเป็นหย่อม ๆ และพรางสาขตา พอวิเคราะห์กันจริง กลับปรากฏว่า ในขณะที่บางส่วนบางที่เจริญรุ่งเรืองเสพบริโภคนอย่างฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย อีกหลายแห่งขาดสนขาดแคลน ความยากจนของคนในโลกรวมแล้วไม่ลดลง บางแห่งสิ้นหวังมากยิ่งขึ้น...มองแคบเจาะลึกลงไปในส่วนย่อย ท่ามกลางภาวะที่ว่าเจริญรุ่งเรืองนั้นเอง ชีวิตจิตใจของคนก็มิได้มีความสุขมากขึ้น ความเหงา ความว้าเหว ความแปลกแยก โรคจิต โรคประสาท และการฆ่าตัวตายแพร่กระจายออกไปพร้อมกับความเจริญสมัยใหม่ โดยเฉพาะความเครียดที่แทบจะกลายเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญแบบตะวันตก...(โมทนพจน์ ใน. อภิชาติ พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์. ไม่ปรากฏหน้า)

[๘] ...กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจได้ดำเนินไปตามแนวคิดของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ และมองกว้างออกไป ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ก็ได้รับแรงส่งอิทธิพลหรือถูกกำหนดด้วยแนวคิดที่เป็นทฤษฎีแกนกลางของอารยธรรมทั้งหมด ซึ่งในที่นี้ คือ อารยธรรมตะวันตก เมื่อโลกได้ก้าวมาในความเจริญสมัยใหม่ จนได้เสวยผลแห่งการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนอย่างนี้แล้ว ต่อไปนี่ก็จึงเป็นกาลเวลาแห่งการเพียรพยายามหาทางออกที่จะแก้ปัญหา เพื่อพลิกการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนนั้น ให้เปลี่ยนกลับเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และแน่นอนว่า ความสำเร็จในการแก้ปัญหาจะอาศัยเพียงการแก้ไขกระบวนการทางเศรษฐกิจเท่านั้นไม่ได้ แต่จะต้องแก้ไขปรับเปลี่ยนลึกลงไปถึงทฤษฎีที่เป็นรากฐานของระบบและกระบวนการทางเศรษฐกิจนั้น คือ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์และมีใช่เฉพาะทฤษฎีเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่ต้องปรับเปลี่ยนทฤษฎีที่เป็นฐานรองรับอารยธรรมตะวันตกนั้นทั้งหมดทั้งสิ้น อันนับเป็นการกิจทางปัญญาที่ยิ่งใหญ่...(โมทนพจน์ ใน. อภิชาติ พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์, ไม่ปรากฏหน้า)

[๕] ...หลักการทั่วไปถือว่า อาชีพของมนุษย์เกิดขึ้นโดยเป็นการสนองความต้องการของชีวิตและสังคม ในการแก้ปัญหาหรือสร้างประโยชน์ให้อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น อาชีพแพทย์ เพื่อบำบัดโรคบำรุงสุขภาพ อาชีพช่างตัดเสื้อ ช่างก่อสร้าง ฯลฯ เพื่อจัดหาปัจจัยสี่ ฯลฯ ถ้ารายได้แก่ตนเอง เป็นผลพวงจากการทำให้เกิดประโยชน์นั้นโดยไม่เบียดเบียนใคร ก็จัดเป็นสัมมาชีพ แต่ถ้าเป็นไปในทางตรงข้าม ก็เรียกว่ามีจลาชีพมองในแง่เศรษฐกิจ ถ้าจะให้เป็นไปตามธรรมกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ต้องก่อให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เริ่มตั้งแต่การผลิตก็ต้องเป็นการทำอะไรให้เกิดมีขึ้นมา ให้คนได้ใช้ประโยชน์ แต่การเก็งกำไร บางทีเป็นเพียงการปั่นตัวเลขเป็นการเล่นกลหรือเกมการพนันทางธุรกิจ ไม่เกิดการสร้างสรรค์อะไรขึ้นมา ในแง่นี้จะกลายเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ขัดต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของตัวเศรษฐกิจเอง หรือขัดต่อหน้าที่ของเศรษฐกิจที่จะพึงทำให้แก่สังคมมนุษย์ มองต่อไปอีกขั้นหนึ่ง การเก็งกำไร เป็นเรื่องที่น่าห่วงเอาเพื่อตัวหรือกลุ่มของตัว ลองมองให้กว้างออกไปว่าจุดหมายแห่งกิจกรรมทั้งหลายของมนุษย์ควรจะเป็นอย่างไรควรแยกให้ได้ว่าระหว่างจุดหมายของบุคคล กับจุดหมายของมนุษย์ จะทำเพื่อจุดหมายของบุคคลก็ทำไป แต่อย่าให้เสียจุดหมายของมนุษย์ ถ้าให้ดีก็ต้องให้จุดหมายของบุคคลสอดคล้องหรือสนับสนุนจุดหมายของมนุษย์...(ธุรกิจฝ่ายวิฤติ, น.๑๐-๑๑)

[๑๐] ...การบริโภคเป็นการบำบัดหรือสนองความต้องการ อันนี้แน่นอน เราอาจจะพูดในแง่เศรษฐศาสตร์ว่า การบริโภค คือ การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้เกิดความพอใจ คือ คำจำกัดความของเศรษฐศาสตร์แบบยุคอุตสาหกรรม บำบัดความต้องการเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจแล้วก็จบ ทีนี้ขอให้มาดูเศรษฐศาสตร์แบบพุทธ เศรษฐศาสตร์แบบพุทธบอกว่า การบริโภค คือ การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้ได้รับความพอใจ โดยเกิดคุณภาพชีวิตขึ้น หมายความว่า การบริโภคต้องมีจุดหมาย การบริโภคจะต้องเพื่ออะไร ... ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ตะวันตกนี้มาจากรากฐานความคิดที่ถือว่า **work** คือ การทำงานเป็นเรื่องจำใจ เราทำงาน คือ **work** แล้วได้เงินมาบริโภค เราจึงมีเวลาเหลือที่จะ **leisure** หาความสุขสำราญยามพักผ่อนจากงาน แล้วก็ได้รับความพึงพอใจ ฉะนั้น งานกับความพึงพอใจจึงเป็นคนละเรื่องกัน อยู่ต่างหากเป็นฝ่ายตรงข้ามกัน...(เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, น. ๔๐)

[๑๑] ...ในทางเศรษฐศาสตร์ การผลิตเป็นคำพูดที่ลวงตาและลวงสมอง ในการผลิตเราคิดว่า เราทำอะไรให้เกิดขึ้นใหม่ แต่แท้ที่จริงนั้นมันเป็นการแปรสภาพ คือแปรสภาพอย่างหนึ่งไปเป็นอีกอย่างหนึ่ง จากวัตถุอย่างหนึ่งไปเป็นวัตถุอีกอย่างหนึ่ง จากแรงงานอย่างหนึ่งไปเป็นอีกอย่างหนึ่ง การแปรสภาพนี้เป็นการทำให้เกิดสภาพใหม่ โดยทำลายสภาพเก่า...(เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, น. ๔๕)

[๑๒] ...เราจะต้องพิจารณาเรื่องการผลิตโดยการแยกออกอย่างน้อยเป็น ๒ ประเภท คือ การผลิตที่มีค่าเท่ากับการทำลาย (เช่น การผลิตที่เป็นการทำลายทรัพยากร และทำให้สภาพแวดล้อมเสีย) กับการผลิตเพื่อการทำลาย (เช่น การผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์) มีทั้งการผลิตที่มีผลในทางบวก และการผลิตที่มีผลในทางลบ มีผลในทางเสริมคุณภาพชีวิตและในทางทำลายคุณภาพชีวิต... (เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, น. ๕๐)

[๑๓] ...ที่นี้เศรษฐกิจที่ถูกต้องที่เป็นสัมมา ก็คือ เศรษฐกิจแบบทางสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทา ในทางพุทธศาสนา จะมีข้อปฏิบัติที่เต็มไปด้วยเรื่องมัชฌิมาความเป็นสายกลาง ความพอดี มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดี เต็มไปหมดตลอดจนสมตา เทียบกับที่เราใช้คำว่า สมดุล หรือดุลยภาพ คำเหล่านี้เป็นคำสำคัญในทางพุทธศาสนา ... ความพอดี คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน...(เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, น. ๕๓)

[๑๔] ...ถ้าเศรษฐศาสตร์จะมีความหมายอย่างแท้จริง เศรษฐศาสตร์จะต้องมีส่วนในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ในการทำให้มนุษย์มีความสามารถในการดำรงชีวิตที่ดียิ่งขึ้น มีความสุขสมบูรณ์ได้ดียิ่งขึ้นด้วย มิฉะนั้นเศรษฐศาสตร์จะมีไว้เพื่ออะไร...(เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, น. ๕๔)

[๑๕] ...ตัวกำหนดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ก็คือ มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค หมายถึงความพอดีที่ให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ ในคำสอนแสดงข้อปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะพระสงฆ์ เมื่อจะบริโภคอะไร ก็ต้องพิจารณาเหตุผลหรือความมุ่งหมายของการบริโภค... กิจกรรมในทางเศรษฐกิจนี้เป็น means คือ มรรคา ไม่ใช่เป็น end หรือจุดหมายในตัวเอง ผลที่ต้องการในทางเศรษฐศาสตร์ไม่ใช่เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง แต่เป็นมรรคา คือ เป็นฐานสนับสนุนกระบวนการพัฒนาตนเองของมนุษย์ เพื่อชีวิตที่ดียิ่งขึ้น...(เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, น. ๕๔-๕๖)

[๑๖] ...ขณะนี้ วิชาการเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเคยตั้งอยู่บนรากฐานจริยธรรมแบบสังคมนะวันตก ที่มีองค์ประกอบด้านจริยธรรมเป็นตัวคงที่แล้ว ได้ถูกยกออกจากรากฐานทางจริยธรรมนั้นมาวางลงบนสังคมนะวันตกที่มีรากฐานทางจริยธรรมอีกอย่างหนึ่ง องค์ประกอบด้านจริยธรรมที่เป็นตัวคงที่ในสังคมนะวันตก ก็ถูกแยกเอาออกไปแล้ว และองค์ประกอบทางจริยธรรมแบบใหม่ที่ต่างออกไป ก็ไม่ถูกนำเข้ามาร่วมในการพิจารณา... เศรษฐศาสตร์ที่นำมาใช้ในสังคมนะวันตก

ตะวันออกนี้ ผู้ใช้มีความเข้าใจรากฐานทางจริยธรรมของตนเองเพียงพอหรือไม่... ในประเทศไทยที่พัฒนาเศรษฐกิจไม่ค่อยได้ผลดีนี้ ปัญหาอยู่ที่อะไร อยู่ที่ขาดทุนหรือขาดธรรม ถ้าได้คำตอบว่า การขาดธรรมเป็นปัจจัยสำคัญของความไม่เจริญเท่าที่ควรในทางเศรษฐกิจ ก็แสดงว่า จริยธรรมนี้มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจมาก...(เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, น. ๒๐)